



NOVATOR İFAÇI HƏMİD HAQVERDİYEV

Abbasqulu Nəcəfzadə,
sənətşünaslıq üzrə elmlər doktoru, professor
E-mail: a.najafzade@yahoo.com

Həmid Əbdürrəhman oğlu Haqverdiyev (26.01.1947 – 16.03.1980) dövrünün virtuoz qarmonçalanı, muğam bilicisi və poeziya həvəskarı olub. Həmid əslən Azərbaycanın dilbər guşələrindən biri olan Xızı rayonunun Fındıqan kəndindəndir. Bu kənd kiçik olsa da, Azərbaycana bir sıra tanınmış şəxslər bəxş etmişdir: "Şöhrət" ordenli şair, əməkdar müəllim Ofeliya Babayeva; tədqiqatçı, polkovnik Ədalət Rzayev; Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Yavər Əliyev (1956-1992); şair Fikrət Mübariz (1912-1937); milyonçu, Dumanın üzvü olmuş ictimai xadim, Bakı Müsəlman Xeyriyyə Cəmiyyətinin üzvü Kərbəlayı İsrail Hacıyev; Qaçaq Zeynal (1875-1915), Qarabağda qəhrəmanlıqla döyüşmüş polkovnik Şirinağa Şirinov (1948-2004), tanınmış siyasi-ictimai xadim, əməkdar neftçi Bədirxan Bədirxanov (1913-1969), Mövsüm Bədirxanov, Namiq Ağazəkioğlu və b. ziyalılar Fındıqan kəndindən pərvazlanmışlar. Belə tanınmışlardan biri də Həmid Haqverdiyevdir.

Həmid Bakıda 161 sayılı orta məktəbi əla qiymətlərlə bitirib (1954-1964). Daha sonra Azərbaycan Dövlət Neft və Kimya İnstitutunda ali təhsil alıb (1964-1969), əmək fəaliyyətinə isə "Azərbaycan" institutunda mühəndis vəzifəsində başlayıb.

Həmidin atası Əbdürrəhman da qarmonçalan olmuş, toyda-düyündə iştirak etmişdir. Həmid qarmon çalmağı da 6 yaş olarkən elə atasından öyrənib. Sonra atası onu yaxın qohumu, dostu olmuş virtuoz qarmonçalan Məmmədəğa Ağayevin (1919-1982) yanına aparmış və muğamların sirlərinə burada yiyələnmişdir. M.Ağayev Həmidə müəllimlik etməklə yanaşı, inkişafında və tanınmasında böyük dəstək vermişdir.

Balaca Həmid fitri istedadı, yaşına uyğun olmayan ifası ilə peşəkarları təəccübləndirirdi. O, özünəməxsus çalğı üslubu, dəstxətti ilə digər qarmonçalanlardan seçilirdi. Yaşlılarını ifaçılıqda xeyli geridə qoyan H.Haqverdiyev sürətlə inkişaf edərək peşəkar ifaçıya çevrilirdi. Bu baxımdan, qarmon ifaçılığının təbliğində böyük xidmətləri var.

Musiqi incələrimizin qoruyucusu, Azərbaycan Dövlət Səsyazıları

Arxivi İdarəsinin direktoru, "Şərəf" ordenli əməkdar incəsənət xadimi Yaqub Mədətov bizə H.Haqverdiyevin ifasında müxtəlif illərdə lentə alınmış və onların fondunda qorunub saxlanılan lent yazılarını təqdim etmişdir (1). Həmin ifalar belə adlanır: "Gül dəstəsi", "Qoç Əli", "Qazağı", "Rəqs melodiyası", "Şən rəqs", "Aygül", "Kolxoz rəqs", "Təbəssüm", "Şalaxo" (əslində, "Şələküm" və ya "Şələqoy"dur, sonralar "Şalaxo"ya çevrilib), "Tərəkamə", "Faiqi", "Qarabağ", "Güləri", "İlahi", "İlhami" havaları və "Şur" muğamı.

Belə nadir lent yazılarının qorunub saxlanmasına görə, musiqisevərlər adından xeyirxah və vətənpərvər insan Yaqub müəllimə dərin minnətdarlığımızı bildiririk.

H.Haqverdiyev "Gül dəstəsi" adlanan ilk rəqsini 1962-ci il mayın 18-də lentə yazdırmışdır (kartoteka: №3726, xronometraj: 3.50). O zaman 15 yaş vardı, 8-ci sinifdə oxuyurdu. Artıq bu yaşda öz sənət yolunu müəyyənləşdirmiş, ustad sənətkarların diqqətini cəlb etmiş, fitri istedadı malik olduğunu nümayiş etdirməklə, instrumental ifaçılıq sənətində böyük səs-səda doğurmuşdu. Yaşına uyğun olmayan qeyri-adi çalğısı ilə qarmon ifaçılığına yeni üslub, ab-hava gətirmişdi. Həmidin ifaçılıq sənəti öz aktuallığını bütün dövrlər üçün qoruyub saxlayır. Onun lentə aldığı hər bir çalğısı qarmon ifaçılığında dünyanın, bu günün və gələcəyin şahənə sənət əsərləri sırasındadır desək, heç də yanılmarıq. Haqiqətən, Həmid sənətinin qarmon ifaçılığında spesifik xüsusiyyətlərinə görə keçmişlə gələcək arasında bir körpü rolunu oynadığının şahidiyik. Bu gün keçmiş qarmonçu Hüseyin Həsənovun (son illər Bakılı təxəllüsü ilə tanınan müğənni), Xalq artisti Ənvər Sadıqovun ifalarındakı "sıçrayışlarla" çalğı üsulunu hələ ötən əsrin 60-cı illərində Həmidin ifasında müşahidə edirik. Görünür, bu ifaçılar da Həmid sənətindən bəhrələnmişlər.

Həmid çox erkən yaşlarında virtuoz ifası ilə özünün ifaçılıq "möhür"ünü vurmuş, musiqi bilicilərinin, sənət xiridarlarının sevimlisinə çevrilmişdi. Onun ifaçılıq məziyyətləri lentə alınmış bir sıra melodiyalarında aydın nəzərə çarpır.

1963-cü il iyunun 13-də Həmid Haqverdiyev "Şalaxo" (kartoteka: №9503, xronometraj: 2.05.) rəqsini radionun fondu üçün lentə yaz-

dırmışdı. Bu rəqs ifaçıdan yüksək texnika və iti barmaq hərəkətləri tələb edir. H.Haqverdiyev daha düzgün adı "Şələqoy" olan həmin rəqsə yüksək peşəkarlıqla çalıb, lakin bir müddət sonra ifa onu qane etməyib. Əsl sənətkarlar heç zaman əldə etdiyi uğurla kifayətlənmir, onu daha da artırmağa çalışırlar. Bu məqamda hələ 1960-cı ildə Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin (1925-2009) yazdığı bir şeir yada düşür:

Bizim sənət dünyasının
Qırıq telli sazıyam.
Bircə ondan razıyam ki,
Özümdən narazıyam (6, s. 15).

Həmid də, görünür, ilk ifasını bəyənəməyib, bir il sonra "Şələküm" rəqsini yenidən lentə yazdırıb (kartoteka: №3678, xronometraj: 2.30, yazılma tarixi: 25.03.1964).

Haşiyyə: 1937-ci ildə Səid Rüstəmov bu rəqsə "Şalaxo" deyil, "Şələxo" adı ilə ilk dəfə notlaşdırmışdır (2, s. 21-22). Yəni S.Rüstəmovun "Azərbaycan rəqs havaları" məcmuəsində rəqsin "Şələxo" kimi verilməsi bir daha sübut edir ki, ifadənin kökündə "şələ" sözü durur. Rəqsin adı rusca təqdim edildikdə "ə" səsi "a" ilə əvəz olunmuş və sonrakı mərhələdə "Şalaxo"ya çevrilmişdir.

Tanınmış ictimai-siyasi xadim Əlihüseyn Dağlı (1898-1981) "Ozan Qaravəli" adlı əsərində "Şələküm" rəqsinin yaranması ilə bağlı maraqlı məlumat verir. Bildirir ki, keçmişdə şəhərləri, kəndləri gəzib tamaşalar göstərən, meymun, ayı oynadanlar heyvanların belinə balaca çırpı şələsi qoyub, rəqsin melodiyası ilə məzəli mahnılar oxuyurdular. Heyvanlar sonra şələni buraxıb mayallaq aşırıdılar və bu mənzərə tamaşaçıların çox xoşuna gəlirdi. Sonralar həmin rəqs toylarda şıltaqlıq, zarafat üçün əvvəlcə "Şələküm" (yəni "şələ yüküm"), yaxud "Şələqoy" adlanmışdır. Nəhayət, "Şələko", "Şələxo", "Şalaxo" kimi tələffüz olunur (3, s. 97). Qeyd etdiyimiz kimi, bu deyimlərin kökündə tələffüzdən asılı olmayaraq, "şələ" sözü durur və onun əsasında dilimizdə müxtəlif sözlər yaranmışdır: şəl – çırpı, şax dəstəsi; şəlban – dam şaxı; şəlvar – küləyin gətirdiyi çırpı və s., eləcə də "şələküm", "şələqoy". Deməli, "Şələqoy" rəqsindən qonşu xalqlar istifadə etsələr də, bu rəqsin həm etimoloji, həm məqam (lad), həm də etnoqrafik baxımdan Azərbaycan xalqına məxsusluğu öz təsdiqini tapır.

Həmid Haqverdiyevin ifasında 1964-cü il martın 25-də daha iki melodiya – "Şur" (kartoteka: №3676, xronometraj: 4.30) muğamı və "Qoç Əli" (kartoteka: №3677, xronometraj: 2.15) rəqsini lentə alıb.

Haqqında danışdığımız melodiyları ("Gül dəstəsi", "Şələxo", "Qoç Əli" və "Şur" muğamı) lentə yazdıranda Həmid məktəbli idi. Tələbəlik illərində isə daha məhsuldar çalışaraq bir çox yaddaqalan rəqsləri əbədləşdirdi: "Tərəkamə", "Şən rəqs", "Rəqs melodiyası", "Qazağı", "Qarabağ", "Güləri", "İlahi", "İlhami", "Təbəssüm", "Kolxoz rəqs"i... "Aygül" və "Faiqi" rəqsini isə

tələbəlik illərindən sonra ifa edib...

1967-ci il mayın 18-də H.Haqverdiyev "Tərəkamə" (kartoteka: №9516, xronometraj: 3.00), "Şən rəqs" (kartoteka: №3706, xronometraj: 3.20), "Rəqs melodiyası" (kartoteka: №3723, xronometraj: 2.35) və "Qazağı" (kartoteka: №3724, xronometraj: 3.15) rəqsini ifa etmiş, radionun fondu üçün lentə almışdır.

1968-ci ildə Həmid Haqverdiyevin Ümumittifaq "Melodiya" firması tərəfindən ilk və sonuncu qrammofon valı işıq üzünə görüb. Onun "Qarabağ", "Güləri", "İlahi", "İlhami" rəqsini nağarada tanınmış zərb alətləri ifaçısı, əməkdar artist Almas Quliyev müşayiət edirdi. Xatırladaq ki, Almas Quliyev dünyaşöhrətli müğənni, SSRİ Xalq artisti, millət vəkili Zeynab Xanlarovanın rəhbərlik etdiyi ansamblın üzvüdür. Həmid "Güləri" rəqsini anası Güləbatın xanıma həsr etmişdi. Onu hər kəs Gülər adı ilə tanıyırdı.

Qrammofon valı buraxıldığı ildə "Təbəssüm" (kartoteka: №3692, xronometraj: 2.00, yazılma tarixi: 14.03.1968) adlı rəqs də radionun fondu üçün hazırlayıb. "Kolxoz rəqs"ini isə (kartoteka: №3693, xronometraj: 2.50) bir il sonra 1969-cu il avqustun 9-da lentə alırdı. Qrammofon valında ifa etdiyi "Qarabağ" rəqsini (kartoteka: №3727, xronometraj: 4.50) 1970-ci il dekabrın 18-də radionun fondu üçün də ifa etmişdir. "Aygül" adlı sonuncu rəqsini 1970-ci il dekabrın 18-də lentə yazdırıb (kartoteka: №3701, xronometraj: 1.40).

Həmid digər yaşlılarından, həmkarlarından melomanlıq fəaliyyətinə görə də fərqlənirdi.

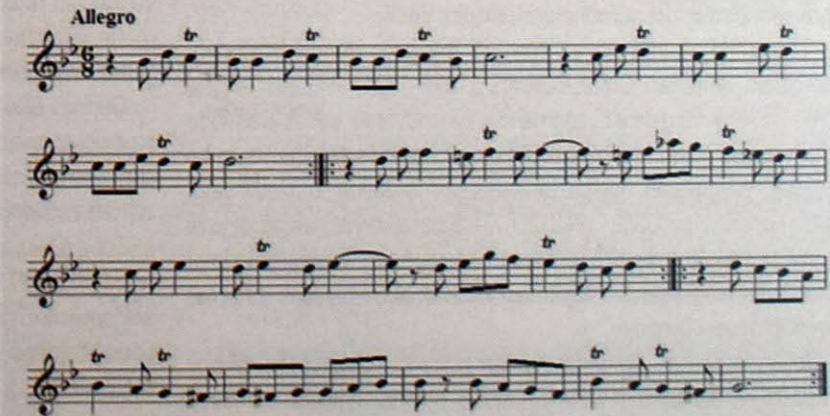
Haşiyyə. Bu söz – melomanlıq son zamanlar dilimizdə daha çox istifadə edilir, rusca "melodist" sözünün qarşılığıdır. Əslində, yunan sözü olan "meloman" müxtəlif xalqların dilində fərqli mənalarda işlədilsə də, həm də hər hansı musiqi, melodiya yaratmaq bacarığı olan şəxslərə deyilir...

Maraqlıdır ki, Həmidin ifasında lentə alınmış rəqslərin böyük bir hissəsini özü bəstələmişdir. Nümunə üçün "Qarabağ", "Güləri", "İlahi", "İlhami", "Gül dəstəsi", "Rəqs melodiyası", "Şən rəqs", "Təbəssüm", "Aygül" rəqsini qeyd edə bilərik. Həmid "Qarabağ" rəqsini qarabağlıların şənina yazmışdır. Bu da təsadüfi deyil. H.Haqverdiyevi ya-

HİKMƏTİ

(Musiqisi: Həmid Haqverdiyevin)

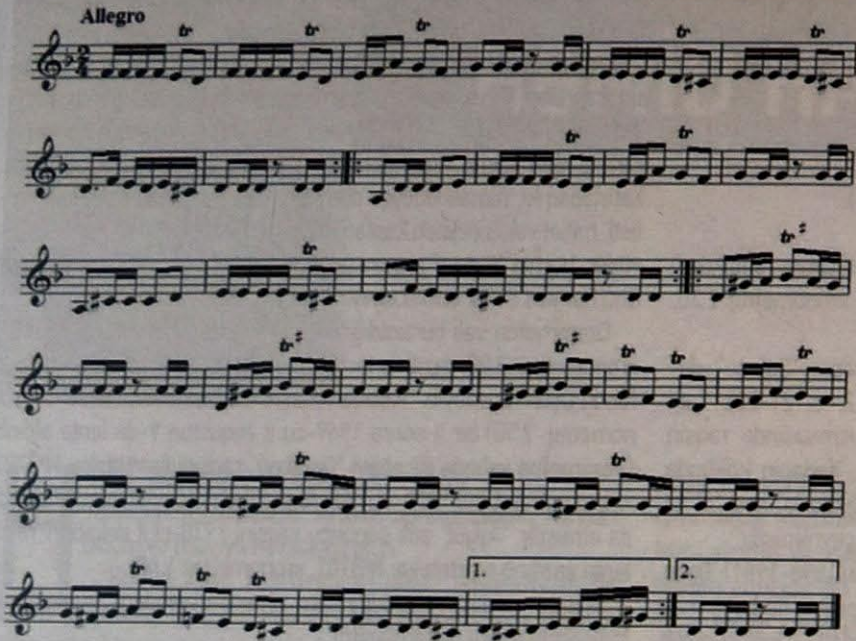
Not yazısı: Rauf Böhməlinin



CƏNGİ SAYAĞI

(Musiqisi: Həmid Haqverdiyevin)

Not yazısı: Rauf Bəhmənlinin



xından tanıyan qarmon və akkardeon ifaçısı, şuşalı Tapdıq Zeynalov (1928-2006) söyləyirdi ki, "onu tez-tez Şuşaya, Ağdama, Bərdəyə toylara dəvət edirdilər. Həmid bu məclisləri bir qayda olaraq "Qarabağ" rəqsi ilə başlayırdı".

H.Haqverdiyev bəstələdiyi "Hikməti" və "Cəngisayağı" rəqslərini isə lentə yazdırmayıb. Bu rəqslər haqqında bizə onun xalası oğlu Qurban Əkbərov məlumat verib. Qurban həm də qarmon üzrə Həmid Haqverdiyevin tələbəsi olub. O deyir: "Həmid müəllim bəstələdiyi həmin 2 rəqsi mənə öyrətmişdi. Lakin ömür vəfa vermədi və bu rəqsləri yazdırı bilmədi".

Tanınmış tədqiqatçı, Azərbaycan Milli Konservatoriyasının "Milli musiqinin tədqiqi" elmi-tədqiqat laboratoriyasının keçmiş elmi işçisi, sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Rauf Bəhmənlinin Qurban Əkbərovun ifasından həmin rəqsləri notlaşdırmış və kompüterdə yığmışdır. Həmin not nümunələrini təqdim edirik:

Təəssüf ki, Həmid çox az, cəmi 33 il yaşadı. Həmyerliləri, dahi söz-qələm sərrafları Cəfər Cabbarlı (1899-1934), Mikayıl Müşfiq (1908-1938) kimi o da az yaşamasına baxmayaraq, sənət aləmində öz izini qoydu. Həmid sənətdə olduğu kimi, həyatda da çılğın idi, necə deyirlər, "sözgötürən" deyildi. Tanınmış şair-qəzəlxan, miniatur çalğı alətləri ustası İlqar Dağlı (1940-2007) yarızarafat-yanıgerçək deyirdi ki, toy musiqiçisi çox riskli bir sənətlə məşğuldur: "Musiqinin toya gedib evinə sağ-salamat qayıtması kosmonavtin fəzadan salamat geri dönməsinə bənzəyir".

Qocaman tarzən, əməkdar mədəniyyət işçisi Fərman Hüseynov (1932-2017) danışdı ki, belə bir hadisə məşhur qarmon ustasının da başına gəlmiş və həyat axarını tamamilə dəyişmişdir.

Həmid yaxından tanıyanların onun çox kövrək olduğunu söyləyirlər. O, şeirin, poeziyanın vurğunu idi. Xüsusən də M.Müşfiqin şeirlərini daha çox sevirdi, şeirlərinin əksəriyyətini əzbər bilirdi. "Musiqi səninin üçün nədir?" – sualına Həmid görkəmli şair Müşfiqin sözləri ilə cavab verirdi: "Müşfiq şeirsiz keçən günlərini ömrünün ən bədbəxt anları hesab edirdi. Mənim də musiqisiz keçən günlərim həyatımın ən bədbəxt anlarıdır".

Həmid, bəlkə də, burada "musiqisiz keçən günlər" dedikdə, həyatının keşməkeşli dövrünü nəzərdə tutmuş. Onun lentə aldığı musiqilərin xronoloji ardıcılığına diqqət yetirsək, görərik ki, 1972-1976-cı illərdə heç bir melodiya yazdırmayıb...

Uzun illər Həmid Haqverdiyevin ifalarının efişdə səsləndirilməsində problem yaranmışdı. Aydınır, sovet dövrünün öz qanunları vardı. Nə yaxşı ki, Azərbaycan Respublikası 1991-ci il oktyabrın 18-də özünün ikinci dəfə müstəqilliyini bərpa etdi. Həmid Haqverdiyevin ifaları ölümündən sonra yalnız bir dəfə, 1997-ci il oktyabrın 30-da "Araz" radiosu ilə efişə verilmişdi. Bu barədə teleradio verilişlərinin "Ekran-Efir" qəzetinin həftəlik proqramında oxuyuruq: "30 oktyabr 15-40: Bayram Məmmədov və Həmid Haqverdiyevin lent yazıları" (4).

Bu lent yazısının da efişdə getməsinin maraqlı tarixçəsi var. Həmidin ifasının radio dalğalarında səsləndirilməsinin əsas təşkilatçısı Xalq artisti, professor Tofiq Bakıxanov olmuşdur. Bununla bağlı o söyləyir: "1997-ci ildə evimi təmir etdirirdim. Qurban adlı bir usta ilə sövdələşərkən o söylədi ki: "Tofiq müəllim, sizdən zəhmətə haqqı almıyacağam, amma əvəzində bir xahişim var. Mənim rəhmətlik xalam oğlu, qarmonçalan Həmid Haqverdiyevin Azərbaycan radiosunda çoxlu lent yazıları, ifaları var. Mümkünsə, kömək edin, həmin ifalardan radio dalğalarında səsləndirsinlər". Mən də dedim: "Çalışaram". Ertəsi günü radionun musiqi redaksiyasına zəng vurub H.Haqverdiyevin bu il 50 yaşı tamam olduğunu və ifasının radioda verilməsini xahiş etdim. Bir neçə gündən sonra mənə bildirdilər ki: "Növbəti həftədə Həmid Haqverdiyevin ifaları "Araz" radiosunda səslənəcəkdir".

Qurban Əkbərov Tofiq Bakıxanovun bu xeyirxah hərəkətini heç vaxt unutmıyacaqlarını bildirir. O deyir: "Tofiq müəllim mənə gördüyüm işin müqabilində zəhmətə haqqı verərkən götürmürdüm, güclə və hətta sövdələşdiyimiz qiymətdən də artıq pul verdi".

Tofiq Bakıxanov bildirir ki, atam, Xalq artisti Əhməd Bakıxanov (1892-1973) Həmidin ifasını çox bəyəniirdi və belə bir fikir də söyləmişdi: "1962-ci ildə ustad qarmonçu Məmmədəğa Ağayev onun ifalarını radio üçün lentə aldırmaq istərkən Bədii Şuraya təqdim etmişdi. Mən də ilk dəfə Həmidin ifasını onda dinlədim. İfası kimi özü də gözəl idi. Bir sözlə, Həmid qarmona, qarmon da Həmidə

çox yaraşırdı. O, qarmon ifaçılığına yeni "nəfəs" gətirmişdi. Təəssüf ki, onun sənətkar kimi yaradıcılıq ömrü çox tez, 25 yaşında qırıldı..."

Qarmon ifaçılığı bir neçə şaxəyə bölünür: sanballı müşayiətçi, rəqslərin mahir ifaçısı, dərin muğam bilicisi, bəstəkar əsərlərinin ustad ifaçısı. Tək-tək sənətkarda bu xüsusiyyətlərin hamısı cəmləşir. Həmid sənətində bu keyfiyyətlərin hər biri yüksək səviyyədə idi.

Onun sənəti haqqında tanınmış musiqi tədqiqatçısı, sənətsünas Əhsən Rəhmanlı "Qarmon ifaçılığı sənəti və onun Azərbaycanda tədrisi" adlı kitabında dolğun məlumat vermişdir (5, s. 298-305). Məqaləni elə özü də peşəkar qarmon ifaçısı olan, şair təbli Əhsən Rəhmanlının "Yerin boş qaldı, Həmid!" adlı şeiri ilə tamamlayıram.

Şümşad boylu oğlan idi,
İstedadlı cavan idi,
Mahir qarmonçalan idi,
Sənətdə iz qoydu, Həmid,
İzini düz qoydu, Həmid.

Sənət ona qol-qanaddı,
Daim bu işə can atdı.
Öz üslubunu yaratdı,
Usta, pərgar idi Həmid,
Əsl sənətkardı Həmid.

Qarmon onun ürəyiydi,
Qazandığı çörəyiydi.
Hər bir zaman gərəyiydi,
Sənətdə bir boydu Həmid,

Öz yolunu qoydu Həmid,
Acı taleh yaman olur,
Çox uğursuz zaman olur,
İnildəyən kaman olur,
Tələsdi, səhv etdi Həmid,
Tamam oldu, bitdi Həmid.

Ömrünün baharı soldu,
Ürəyinə kədər doldu.
Yeri həbsxana oldu,
Sənəti tərk etdi Həmid,
Belə sona yetdi Həmid.

P.S. Həmidin 2 qarmonu olub, biri geniş diapazonlu, 3 oktava həcmində, digəri isə adi qarmondur. Hər iki qarmonu Həmid şəkili dostu Ramiz Sadiqova (1944-1992) veribmiş. Bu fikirləri vaxtı ilə Xalq artisti Baba Mahmudovun (1940-2006) rəhbərlik etdiyi "Dastan" folklor ansamblının solisti olmuş şəkili qarmonçalan İlqar Kərimov bizə söyləyib. Hətta həmin alətin birinin üzərində "Həmid Haqverdiyev" mənasını verən "H.H." hərfləri sədəflə yazılmışdı. İlqar Kərimov məktəbli olarkən bu aləti ifa etdiyini də bildirir, R.Sadiqovun "bu alətin materialı o qədər davamlıdır ki, onu suya da salıb çıxartsan, heç nə olmaz" fikirlərini də xatırlayır.

Bunları söyləməkdə məqsəd odur ki, böyük sənətkar Həmid Haqverdiyevə məxsus çalğı alətləri və digər əşyaları toplayıb, müvafiq muzeylərin birinə təhvil verməklə xüsusi guşə yaratmaq olar. Belə bir addım nakam ifaçının ruhunu şad edərdi.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Dövlət Səsyazıları Arxiv İdarəsinin arxiv materialları.
2. Azərbaycan rəqs havaları. Nota yazan Rüstəmov S.Ə. B.: Azərneşr musiqi sektoru, 1937, 60 s.
3. Dağlı Ə. (Həmidov Ə.H.). Ozan Qaravəli (I kitab). B.: MBM, 2006, 192 s. (kitab müəllifin AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda C-1021/9974 şifrəsilə qorunan əlyazması əsasında A.Nəcəfzadə tərəfindən tərtib edilib).
4. "Ekran-efir" qəzeti, 24 oktyabr 1997 (№2069).
5. Rəhmanlı Ə.M. Qarmon ifaçılığı sənəti və onun Azərbaycanda tədrisi. Dərs vəsaiti. B.: MBM, 2014, 704 s.
6. Vahabzadə B. Seçilmiş əsərləri. İki cildə, I c. B.: Öndər, 2004, 328 s.

Резюме

Автор статьи рассказывает о видном виртуозном гармонисте Гамиде Ахвердиеве и о его жизненном, и творческом пути. Впервые представлены имена, записанные на ленте мелодии. В статье даются нотные примеры, не записанного на ленту танца «Хикмети» (истина, или мудрость) и «Джангисаягы».

Ключевые слова: Гамид Ахвердиев, гармонист, инженер, искусство танца, Азербайджанский Государственный Архив Звукозаписей.

Summary

The author of the article tells about the vital and a career of prominent masterly garmon player Hamid Hagverdiyev. The names of melodies which are written down on a tape are presented for the first time. In article are given musical examples the dances "Hikmeti" (truth, or wisdom) and "Jangisayaghi" which aren't written down on a tape.

Key words: Hamid Hagverdiyev, garmon player, engineer, dance art, Azerbaijani State Archive of Sound recordings.